

การประเมินผลสถานศึกษา

และการใช้ผลการประเมินเพื่อพัฒนาคุณภาพการศึกษา

รัตนะ บัวสนธิ์

rattanabb1@hotmail.com

การประเมินผลสถานศึกษา คืออะไร

การประเมินผลสถานศึกษา คือ การรวบรวมข้อมูลและสารสนเทศเกี่ยวกับการปฏิบัติงานตามภารกิจของสถานศึกษาใด ๆ เพื่อตรวจสอบและตัดสินว่าสถานศึกษานั้น ๆ ปฏิบัติงานตามภารกิจได้ผลเป็นประการใด

ทำไมต้องประเมินผลสถานศึกษา

เหตุผลที่ต้องประเมินผลสถานศึกษา เพราะ

1. เพื่อให้สถานศึกษาได้รู้และตระหนักว่าขณะนี้มีความสามารถจัดการศึกษาเป็นเช่นไร บรรลุตามเป้าหมาย ภารกิจหรือไม่ เพียงไร
2. จากข้อ 1 เมื่อรู้และตระหนักในข้อมูลจากการประเมินแล้วสถานศึกษาก็จะได้นำข้อมูลไปใช้ปรับปรุง พัฒนาการปฏิบัติงานตามภารกิจเพื่อให้เกิดการพัฒนาที่ยั่งยืน
3. เพื่อให้ผู้รับบริการ จากการปฏิบัติงานของสถานศึกษาได้รู้และช่วยติดตาม รวมทั้งสะท้อนความต้องการของตนเกี่ยวกับการปฏิบัติงานของสถานศึกษา ในฐานะผู้มีสิทธิอันชอบธรรม ที่พึงได้รับบริการทางการศึกษาตามที่ตนเองเสียค่าใช้จ่ายให้การสนับสนุน (ไม่ว่าจะโดยทางตรงหรือทางอ้อม) แก่สถานศึกษานั้น ๆ

ประเมินผลอะไร/ใคร ในสถานศึกษา

การประเมินผลสถานศึกษาในปัจจุบันนี้ ประเมินโดยยึดตามมาตรฐานและตัวบ่งชี้การจัดการศึกษา ซึ่งมีความแตกต่างกันออกไปตามระดับและประเภทการจัดการศึกษา มาตรฐานและตัวบ่งชี้สำหรับประเมินสถานศึกษา มีทั้งส่วนที่ใช้ร่วมกันและส่วนที่แตกต่างกันไปเพิ่มเติมเสริมขึ้นมาตามสถานศึกษาแต่ละแห่งที่มีคุณลักษณะหรือธรรมชาติการปฏิบัติงานอันเป็นจุดเด่นของตน มาตรฐานและตัวบ่งชี้การประเมินที่ใช้ประเมินร่วมกันของสถานศึกษาแต่ละแห่ง/ระดับนั้น เปรียบเสมือนเครื่องมือวัดหรือเครื่องชั่งอันเดียวกันที่ใช่วัดหรือชั่งสิ่งของต่าง ๆ โดยปรกติแล้วการประเมินสถานศึกษาใด ๆ ก็ตาม มักประเมินครอบคลุมตั้งแต่การประเมินผู้บริหารสถานศึกษา ครูอาจารย์และผู้เรียน

การประเมินผลสถานศึกษามีกี่ประเภท

การประเมินสถานศึกษาแบ่งเป็น 2 ประเภท ได้แก่

1. การประเมินภายใน เป็นการประเมินสถานศึกษาที่ดำเนินการโดยสถานศึกษาแต่ละแห่ง ประเมินตนเองเพื่อรู้จุดดีและข้อบกพร่องในการปฏิบัติงานและนำผลที่ได้จากการประเมินไปปรับปรุง การปฏิบัติงานอย่างทันที่
2. การประเมินภายนอก เป็นการประเมินสถานศึกษาแต่ละแห่งที่ดำเนินการประเมิน โดยหน่วยงาน/องค์กรภายนอก ซึ่งมีหน้าที่รับผิดชอบดำเนินการประเมินสถานศึกษานั้น ๆ

การประเมินและการประกันคุณภาพการศึกษาเกี่ยวข้องกันหรือไม่ อย่างไร

การประเมินคุณภาพการศึกษาเป็น 1 ใน 3 องค์ประกอบของการประกันคุณภาพการศึกษานอกเหนือจากการควบคุมคุณภาพและการตรวจสอบรับรองคุณภาพ การประเมินจะทำให้ได้ข้อมูลสารสนเทศว่าสถานศึกษานั้น ๆ มีคุณภาพการจัดการศึกษา (ตามมาตรฐานและตัวบ่งชี้) อยู่ในระดับใด และมีประเด็นใดที่ต้องแก้ไขปรับปรุง พัฒนาให้ดีขึ้น โดยสรุปการประกันคุณภาพการศึกษาจะกระทำไม่ได้โดยหากขาดส่วนที่เป็นการประเมินคุณภาพการศึกษา

การประเมินผลสถานศึกษาทำอย่างไร

การประเมินผลสถานศึกษาสามารถดำเนินการได้อย่างหลากหลายขึ้นอยู่กับจุดมุ่งหมาย และสิ่งที่จะทำการประเมิน เช่น

1. ประเมินผลการเรียนของนักเรียน การประเมินผลแบบนี้มุ่งพิจารณาว่าตัวนักเรียน มีคุณลักษณะเป็นไปตามวัตถุประสงค์การจัดการเรียนการสอนในแต่ละรายสาระ/วิชาหรือไม่
2. ประเมินผลการจัดการหลักสูตร การประเมินผลแบบนี้มุ่งพิจารณากระบวนการจัดเตรียม และการนำหลักสูตรไปใช้จัดการเรียนการสอนหรือจัดกิจกรรมต่าง ๆ เพื่อเอื้อต่อการเรียนรู้ของนักเรียน ดังนั้นการประเมินหลักสูตรจึงมุ่งรวบรวมสารสนเทศกระบวนการใช้หลักสูตรว่าเป็นไปตามแผนหรือแนวทางที่กำหนดไว้หรือไม่ เพียงไร และมีประสิทธิผล (Effectiveness) ประสิทธิภาพ(Efficiency) ผลลัพธ์ (Outcome) ผลกระทบ(Impact) รวมทั้งข้อจำกัด(Disadvantage) อย่างไร
3. ประเมินผลครู/ผู้สอน การประเมินผลแบบนี้มุ่งพิจารณาว่าครูมีทักษะความสามารถในการสอนเพียงไร สอนตรงตามคุณวุฒิ/ประสบการณ์หรือไม่ ภาวะทางเศรษฐกิจ สังคม ความศรัทธา ในวิชาชีพ ปัญหาทางวิจัย และความต้องการพัฒนาความก้าวหน้าทางวิชาชีพของตน เป็นต้น การประเมินผลครูผู้สอนมักกระทำได้โดยมีจุดมุ่งหมายที่สำคัญคือ การหาแนวทางป้องกันปัญหาที่จะเกิดขึ้นกับครูและพัฒนาวิชาชีพครูให้ดียิ่งขึ้น

4. ประเมินผลผู้บริหาร เป็นการประเมินผลโดยมุ่งพิจารณา รวบรวมสารสนเทศเกี่ยวกับผู้บริหารสถานศึกษาในแง่มุมต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นพื้นฐานภูมิทั้งทางการศึกษาและทางสังคม การปฏิบัติตนตามภารกิจที่กำหนดไว้ บุคลิกภาพและการสร้างภาวะผู้นำในองค์กร รวมถึงประสิทธิผลของการบริหาร งานประจำและงานจรตามวาระต่าง ๆ

เทคนิค/วิธีการ/แนวทางหรือรูปแบบการประเมินผลสถานศึกษา

การประเมินผลสถานศึกษาอาจใช้เทคนิค วิธีการ แนวทางหรือรูปแบบการประเมินอย่างใดอย่างหนึ่งหรือหลายอย่างผสมกัน ขึ้นอยู่กับสิ่งที่ทำการประเมิน ดังต่อไปนี้

1. การประเมินโครงการทางการศึกษา โครงการทางการศึกษาในที่นี้ หมายถึง โครงการที่สถานศึกษาจัดให้มีขึ้นในฐานะที่เป็นหลักสูตรการจัดการศึกษาและโครงการที่สถานศึกษาจัดให้มีขึ้นตามภารกิจ 4 ภารกิจของสถานศึกษา (เช่น โครงการเยี่ยมบ้าน โครงการอาหารกลางวัน) การประเมินโครงการทางการศึกษาดังที่กล่าวมานี้ อาจกระทำโดยอาศัยแนวทางหรือรูปแบบการประเมินใด ๆ ที่นักประเมินพัฒนานำเสนอขึ้นใช้ในการประเมิน อาทิ CIPPIEST, Responsive, Utilization Focus, Theory-Driven, Participation, STB เป็นต้น

2. การประเมินโครงการฝึกอบรมหรือหลักสูตรระยะสั้น สถานศึกษาอาจจัดให้มีโครงการฝึกอบรมหรือหลักสูตรระยะสั้น เพื่อพัฒนาความรู้และทักษะทางวิชาชีพให้แก่บุคลากรประจำสถานศึกษานั้น ๆ หรืออาจเป็นโครงการ/หลักสูตรระยะสั้นที่จัดให้กับกลุ่มผู้รับบริการต่าง ๆ เพื่อตอบสนองความสนใจของกลุ่มบุคคลนั้น ๆ เช่น โครงการฝึกอบรมวิชาชีพหนึ่ง ๆ การทำปฎิบัติชีวิตประจำวัน หลักสูตรการใช้ภาษาอังกฤษในชีวิตประจำวัน ทำนองนี้ เป็นต้น การประเมินโครงการฝึกอบรมหรือการประเมินหลักสูตรระยะสั้น ๆ เช่นนี้ อาจใช้รูปแบบการประเมินเคิร์กแพทริก หรือรูปแบบเชิงระบบก็ได้

3. การประเมินบุคลากรทางการศึกษา บุคลากรทางการศึกษา หมายถึง ผู้บริหาร ครู นักเรียน เจ้าหน้าที่ฝ่ายสนับสนุนในสถานศึกษา การประเมินบุคลากรทางการศึกษาจะใช้เป็นการศึกษารวบรวมข้อมูลสารสนเทศเกี่ยวกับผลงานหรือผลการปฏิบัติงานที่เกิดขึ้นตามหน้าที่หรือภารกิจ ตลอดจนคุณลักษณะที่พึงประสงค์ตามที่กำหนดไว้ การประเมินบุคลกรดังกล่าว อาจใช้เทคนิควิธีการ การสัมภาษณ์กลุ่มและเดี่ยว ทั้งที่เป็นการสัมภาษณ์แบบมีและไม่มีโครงสร้าง การสังเกตผลการปฏิบัติงาน การทดสอบ การสำรวจ สอบถามความคิดเห็น ตลอดจนการจัดประชุมสะท้อนกลับ ผลการปฏิบัติงานและความต้องการพัฒนางาน เป็นต้น

การทำให้ผลการประเมินเกิดประโยชน์ ทำอย่างไร

บ่อยครั้งที่การประเมินผลทางการศึกษาหรือการประเมินสถานศึกษา จัดให้มีการดำเนินงานขึ้นเพียงเพื่อเป็นพิธีการหรือเพื่อเป็นหลักฐานว่าได้มีการดำเนินงานประเมินแล้ว โดยมีได้ยื่นคิยินร้ายหรือให้ความสนใจที่จะนำผลการประเมินไปใช้ให้เกิดประโยชน์อย่างคุ้มค่าเท่าที่ควร สาเหตุที่เป็นเช่นนี้อาจเป็นเพราะว่าปัจจัยอย่างใดอย่างหนึ่งหรือหลายอย่างประกอบกัน ได้แก่

1. ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียกับการประเมินถูกกีดกันหรือมิได้มีส่วนร่วมรับรู้และดำเนินงานประเมินแต่อย่างใด การประเมินเป็นบางสิ่งที่ยากแก่การเข้าใจ เข้าถึง เป็นความสามารถของนักประเมินที่จะดำเนินการแต่เพียงผู้เดียวเท่านั้น
2. นักประเมินขาดทักษะเชิงสื่อสารกับผู้ใช้ประโยชน์การประเมินหรืออาจคิดว่าไม่ใช่หน้าที่ของตนที่จะกระทำการโน้มน้าว ชี้แนะให้เห็นผลประโยชน์ที่พึงจะได้รับจากการประเมิน
3. ผู้มีอำนาจตัดสินใจเชิงนโยบาย ขาดเจตคติที่ดีต่อการประเมินหรือผลการประเมินที่ได้รับเข้าไป ใช้ไม่ทันที่กับสภาพปัญหาและความต้องการในขณะนั้น
4. ผลการประเมินมิได้ก่อให้เกิดผลกระทบต่อการปฏิบัติงานประจำของบุคลากรแต่อย่างใด กล่าวคือ ผลการประเมินมิได้ทำให้บุคคลผู้ได้รับการประเมินได้รับรางวัลหรือถูกลงโทษแต่อย่างใด นั่นคือ ผลการประเมินขาดคุณสมบัติการเป็นตัวเสริมแรงแก่บุคลากรนั้น ๆ

เพื่อให้ผลการประเมินได้รับการนำไปใช้ประโยชน์อย่างคุ้มค่า ควรดำเนินการตามลำดับขั้นต่อไปนี้

ขั้นที่ 1 สร้างแรงจูงใจ เป้าหมายร่วมในการประเมิน

ก่อนดำเนินการประเมินผลสถานศึกษา ไม่ว่าจะเป็นการประเมินส่วนใด ๆ ก็ตาม จำเป็นอย่างยิ่งที่บุคลากรในสถานศึกษาซึ่งเป็นผู้รับผิดชอบดำเนินงานจัดการศึกษา จำเป็นต้องมีแรงจูงใจและตระหนักถึงความสำคัญของการประเมินผลสถานศึกษาร่วมกันเสียก่อนหลังจากนั้นจึงกำหนดเป้าหมายของการประเมินหรือการใช้ประโยชน์จากการประเมินให้เข้าใจยอมรับร่วมกัน การสร้างแรงจูงใจและกำหนดเป้าหมายร่วมกันนี้ควรเป็นหน้าที่สำคัญของผู้บริหารสถานศึกษาที่จักเป็นผู้ทำให้เกิดขึ้น

ขั้นที่ 2 กำหนดวัตถุประสงค์และประเด็นการประเมินร่วมกัน

วัตถุประสงค์และประเด็นการประเมินเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นควบคู่กันประดุจด้านทั้งสองของเหรียญเดียวกัน กล่าวคือ เมื่อต้องการประเมินสิ่งใด(วัตถุประสงค์การประเมิน) ก็จะนำไปสู่การประเมินในประเด็นนั้น ๆ เช่น ต้องการประเมินผลการปฏิบัติงานของครู(วัตถุประสงค์) ก็ประเมินพฤติกรรมการสอนและพฤติกรรมอื่นตามงานที่ได้รับมอบหมายของครูคนนั้น ๆ (ประเด็นการประเมิน) การกำหนดวัตถุประสงค์และประเด็นการประเมินนี้ควรจำแนก ระบุผู้มีส่วนได้ส่วนเสียหลัก ๆ ให้เข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินงานด้วย

ขั้นที่ 3 ระบุเทคนิค วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลตามประเด็น

เมื่อได้ประเด็นการประเมินแล้วก็ต้องระบุเทคนิค วิธีการอย่างหลากหลาย ในการเก็บรวบรวมข้อมูล ตลอดจนแหล่งข้อมูลหรือการเข้าถึงแหล่งข้อมูลที่จะเก็บรวบรวมข้อมูล ทั้งที่เป็นวิธีการเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพอย่างใดอย่างหนึ่งหรือใช้ในเชิงผสมผสานก็ได้ การจะใช้เทคนิควิธีการใด ๆ จำเป็นต้องพิจารณาให้สอดคล้องกับประเด็นการประเมินนั้น ๆ

ขั้นที่ 4 วิเคราะห์ข้อมูล นำเสนอผลการประเมิน

ข้อมูล สารสนเทศต่าง ๆ ที่รวบรวมได้มาตามประเด็นการประเมินต้องได้รับการวิเคราะห์ด้วยเทคนิควิธีการที่เหมาะสมสอดคล้องกับธรรมชาติของข้อมูลนั้น ๆ เช่น อาจใช้วิธีการทางสถิติหรือวิธีการสรุปพรรณนาหลังจากวิเคราะห์เสร็จแล้วก็เป็น การนำเสนอผลการวิเคราะห์ข้อมูลรวมทั้งผลการประเมินจากการเทียบกับเกณฑ์ประเมินหนึ่ง ๆ ทั้งนี้การนำเสนอผลการประเมินควรนำเสนอตามลำดับประเด็นการประเมินที่กำหนด ซึ่งในการนำเสนอตามประเด็นดังกล่าวก็อาจมีทั้งผลส่วนที่เชิงตัวเลขจำนวนและถ้อยคำเหตุการณ์พรรณนาประกอบกันก็ได้

ขั้นที่ 5 ใช้ประโยชน์จากผลการประเมิน

ถ้าจะให้ผลการประเมินถูกนำมาใช้ประโยชน์ได้มาก ควรดำเนินการดังนี้

1. กำหนดกลุ่มผู้ใช้ประโยชน์หลักและรอง ผู้ใช้ประโยชน์จากผลการประเมินสิ่งใดสิ่งหนึ่งในประเด็นใดประเด็นหนึ่งจะมีความแตกต่างกันออกไปตามตำแหน่งหน้าที่รับผิดชอบ เกี่ยวข้องกับสิ่งที่ได้รับการประเมินนั้น ๆ และตามความสนใจ ดังนั้นควรระบุ กำหนดกลุ่มผู้ใช้ประโยชน์หลัก ผู้ใช้ประโยชน์รองและกลุ่มผู้ใช้ประโยชน์ทั่วไปหรือชั่วคราว ในผลการประเมินสิ่งนั้นให้ได้ก่อนที่จะทำการสื่อสาร โน้มน้าวการใช้ประโยชน์จากผลการประเมินนั้น

2. สื่อสาร โน้มน้าวกลุ่มผู้ใช้ประโยชน์ เมื่อระบุได้ว่าผู้ใช้ประโยชน์หลัก ผู้ใช้ประโยชน์รอง และผู้ใช้ประโยชน์ทั่วไป ในแต่ละประเด็นการประเมินคือใคร แล้วก็ต้องเลือกเทคนิค วิธีการสื่อสาร และผู้สื่อสารของการประเมิน ให้สอดคล้องกับธรรมชาติหรือคุณลักษณะของกลุ่มผู้ใช้ประโยชน์นั้น เช่น ถ้าผู้ใช้ประโยชน์หลักของผลการประเมินในประเด็นการประเมินที่ 1-5 คือ ผู้บริหารสถานศึกษา การสื่อสารผลการประเมินควรใช้เทคนิควิธีการที่สั้นกระชับก่อให้เกิดความเข้าใจได้ง่ายในระยะเวลาไม่มากนักและควรมุ่งเสนอผลการประเมิน ทั้งที่เป็นในเชิงบวก เชิงลบ และข้อเสนอแนะสำหรับการตัดสินใจเชิงนโยบายด้วยเช่นกัน ซึ่งอาจจัดทำเป็นรายงานสรุปผลการประเมินสำหรับผู้บริหารก็ได้

3. เผยแพร่ กระจายผลการประเมินสู่สาธารณะ บางครั้งจำเป็นที่จะต้องมีการเผยแพร่กระจายผลการประเมินสู่การรับรู้ของสาธารณชน โดยเฉพาะอย่างยิ่งการประเมินเกี่ยวกับโครงการทางการศึกษา และการประเมินผลการจัดการศึกษาตามหลักสูตรที่ผู้ปกครองคาดหวัง ตั้งเป้าหมายไว้ว่าสถานศึกษา จะทำหน้าที่จัดการศึกษาได้เป็นอย่างดี สามารถพัฒนาผู้เรียนซึ่งเป็นบุตรหลานของตนให้มีความก้าวหน้าทางวิชาการตามที่หวังไว้

4. ประเมินสะท้อนกลับผลการประเมิน หรือสร้างความรู้จากการดำเนินงานประเมินผล การประเมินสถานศึกษาในแง่มุมต่าง ๆ อาทิ การประเมินหลักสูตร โครงการทางการศึกษา ผู้เรียน ผู้สอน เหล่านี้ควรจะได้รับทราบหรือเป็นวาระหัวข้อในการประชุมร่วมของผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย กับการจัดการศึกษาของสถานศึกษา เพื่อสะท้อนกลับและนำมากำหนดเป็นนโยบาย มาตรการหรือ แนวทางการแก้ไขปัญหา หรือพัฒนางานการศึกษาในปีต่อไป นักประเมิน ผู้บริหาร ตลอดจน กรรมการสถานศึกษาและผู้บริหารระดับเหนือสถานศึกษา นับเป็นบุคคลที่มีบทบาทสำคัญในการกระตุ้น ให้เกิดสิ่งเหล่านี้ เป็นการนำความรู้ที่ได้รับจากการประเมินมาสร้างประโยชน์สำหรับการปฏิบัติงาน ประจำนั่นเอง
